

В. М. Щербак

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНИХ ГОСПОДАРСТВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ЗАСТОСУВАННЯ

Присвячена висвітленню наукових поглядів провідних економістів щодо основ управління інноваційним розвитком національних господарств та можливості їх практичного застосування.

Ключові слова: економічне зростання, інновації, знання, інноваційний розвиток, механізм інноваційного розвитку.

Посвящена рассмотрению научных взглядов ведущих экономистов относительно основы управления инновационным развитием национальных хозяйств и возможности их практического применения.

Ключевые слова: экономический рост, инновации, знания, инновационное развитие, механизм инновационного развития.

This article is devoted to scientific views of leading economists on the basis of innovational development of national economies and the possibility of their practical application.

Keywords: economic growth, innovation, knowledge, innovative development, mechanism innovation.

Вступ. У сучасному світі економічний розвиток країн визначається не природними ресурсами і не обсягами промислового виробництва, а сукупною здатністю суб'єктів господарювання до впровадження нових ідей з метою задоволення споживчого попиту в певних товарах чи послугах. В цій ситуації актуальним питанням для України є вибір основи інноваційного розвитку та побудова ефективної інноваційної моделі функціонування національної економіки.

Постановка проблеми. Нинішній технологічний рівень економіки України не може розраховувати на масштабний вихід своєї продукції на світові ринки якщо врахувати, що розвинені країни не деспішатимуть створювати нових конкурентів. Тому лише вміле господарське використання науково – технічного та освітнього потенціалу є безальтернативним реальним шляхом інтегрування до європейського співтовариства, забезпечення суспільного добробуту європейського рівня. З цією метою держава повинна побудувати та задіяти такий механізм впливу на забезпечення інноваційної перебудови структури економіки, який би дав відчутний економічний ефект. Але побудова такого механізму потребує вивчення досвіду інших країн та дослідження теоретичних основ управління інноваційним розвитком.

Аналіз попередніх досліджень. Проблемам дослідження основ інноваційного розвитку присвячені роботи Й. Шумпетера, С. С. Кузнеця, Г. Менша, Д. Львова, С. Глазьева, Р. Фостера, Дж.-К. Гелбрейта, Ф. Перру, Г. К. Мюрдаля, Ф. А. Хайєка, П. Друкера та ряду інших відомих науковців та фахівців. Недостатньо розробленим сьогодні є теоретичне підґрунтя структурної перебудови національного господарства України у відповідності до вимог інноваційного розвитку.

Мета статті. Метою даної роботи є висвітлення основних теоретичних концепцій інноваційного розвитку національних господарств.

Виклад основного матеріалу. Вплив інновацій на соціально – економічний розвиток суспільства ще у XVIII ст. вказав шотландець Адам Сміт у праці «Дослідження про природу та причини багатства народів». Нині значення інноваційних факторів в економічному зростанні визнано всіма. Теорії інноваційного розвитку у їх сучасному вигляді є результатом праці тих, хто, досліджуючи економічний розвиток суспільств та економік, виявив нерівномірність темпів економічного зростання і поставив за мету визначити причини цього.

Імпульсом до виникнення теорій інноваційного розвитку стала теорія економічного розвитку Й. Шумпетера, у якій він вперше вжив термін «інновація» і пояснив роль інновацій в економічному розвитку. Інші дослідники поглибили своїми науковими працями висновки що до причин економічного зростання.

Й. Шумпетер причиною економічного розвитку вважав концентрацію важливих нововведень в окремих галузях, в наслідок чого кожне базове нововведення спричинює вторинні нововведення які вдосконалюють уже існуючі продукти (товари), формуючи вторинну хвилю. При цьому нововведення з'являються в економічній системі не рівномірно, а у вигляді одночасно освоєваних поєднаних новацій – кластерів – сукупності базисних нововведень, що визначають технологічний устрій економіки протягом тривалого часу. В той же час нове, як правило, не виростає зі старого, а з'являється поряд із ним і витісняє його. Подальший розвиток – це не продовження попереднього, а новий виток, породжений іншими умовами і почати іншими людьми. Інновації, за Шумпетером, – не просто нововведення, а нова функція виробництва; це зміна технології виробництва речей, яка має історичне значення і є необхідною; це стрибок від старої виробничої функції до нової.

В той же час С. С. Кузнець вважав причиною появи нововведень зовнішні обставини (зміни в політиці, економіці, поява нових відкриттів тощо), а Г. Менш – економічну депресію.

Погляди зазначених науковців сформували концептуальні засади розвитку суспільств, які ґрунтуються на постійному оновленні технологічної бази виробничої діяльності, зміні технологій, технологічних устроїв. Спонукає до таких змін – прагнення підприємців до підвищення норми прибутковості. Її зменшення в наслідок широкій дифузії інновацій у галузі змушує підприємців до постійного інноваційного пошуку, що прискорює темпи науково технічного прогресу і сприяє підвищенню продуктивності праці у всіх сферах

діяльності. Це, в свою чергу, зумовлює соціально економічний розвиток суспільства, підвищення рівня життя населення, відкриває нові можливості реалізації творчого потенціалу особистості, а значить, створює умови для нового витка науково технічного прогресу.

Але досконала конкуренція як всеохоплюючий механізм регулювання економіки має свої недоліки. Тому, з метою їх подолання ряд науковців – інституціоналісти, запропонували інший механізм суспільного розвитку – цілеспрямовані дії.

Інституціоналісти пропонували різні способи «соціального контролю» над економічними процесами. Так, Торстейн Веблен виступив із ідеєю державного контролю над економічними процесами, Джон – Роджер Коммонс вважав що забезпечувати баланс інтересів різних верств населення країни повинен її уряд; Веслі Мітчелл виступив за організацію національного планування.

Безпосереднє відношення до управління інноваційними процесами мали дослідження таких представників інституціоналізму, як Дж.-К. Гелбрейта, Д. Белла, Ф. Перу, Г. К. Мюрдала. Дж. Гелбрейт одним з перших зробив спробу узагальнити досвід регулювання економіки США під час Другої Світової Війни і дійшов висновку, що олігополістичний ринок краще піддається регулюванню, ніж ринок вільної конкуренції. У своїх роботах він поділяє американську економіку на «планову» і «ринкову», відносячи до першої великі корпорації зі складною організаційною структурою і передовою технологією виробництва, а до другої – дрібні фірми та індивідуальних підприємців. Основною характеристикою індустріальної системи вчений вважав промислове застосування все складнішої і дорожчої «високої техніки» з метою планового зростання виробництва за умов контролю над цінами.

Інший представник інституціоналізму Франсуа Перру запропонував власне бачення процесу управління інноваційними процесами. Він по новому описав сучасне капіталістичне господарство, стверджуючи що в ньому деформується економічний простір. Це спричиняє таке явище як «поляризація простору» навколо провідної галузі – полюсу зростання. Ці полюси захоплюють у коло свого впливу менш потужні ринкові одиниці. Такі поляризовані одиниці – це макроодиниці. В середині їх змінюється природа і зміст конкуренції, механізм розподілу ресурсів, рух капіталу. Основною метою стає не збільшення прибутковості окремих учасників, а максимізація прибутку макроодиниці загалом. Тому, найважливішим завданням економічної політики держави є створення таких «полосів зростання» і свідомі управління середовищем поширення їх ефекту. Для цього необхідні довгострокові програми розвитку з метою максимізувати сукупний валовий продукт і мінімізувати диспропорції між різними сферами економіки. Ці програми повинні включати в себе і заходи що до інновацій.

Представник швед ської школи інституціоналізму Гунар – Карл Мюрдаль зробив такі висновки що до управління інноваційними процесами: міжнародна економічна інтеграція сприяє поширен-

ню нових технологій, залученню до науково технічного прогресу відсталіх країн, формуванню в них трудових ресурсів нової якості, розширює можливості створення і використання нововведень; вирішальне значення для успішного технічного й економічного розвитку має докорінна зміна відсталіх соціальних і політичних інститутів.

Дослідження економічного розвитку на макроекономічному рівні за рахунок впливу дифузії інновацій на загальну економічну динаміку не висвітлює можливості кожного суб'єкта господарювання вписатися у спіраль поступального руху економіки. Тому, виникли теорії економічного розвитку, які досліджували можливість прискорення темпів економічного зростання завдяки активному використанню суб'єктами підприємництва нових знань.

Фрідріх-Август Хайек запропонував теорію інтелектуальної технології. Відповідно до неї всі підприємницькі ідеї ґрунтуються на знаннях, які дають імпульс розробленню інновацій. Прагнення підприємців максимізувати прибуток спонукає їх (без усякого примусу з боку держави) відбирати з існуючого масиву знань ті, що дають їм змогу по новому осмислити відносини із споживачами, запропонувати кращий спосіб задоволення їхніх потреб. Отже, на думку Ф. А. Хайека, механізмом економічного розвитку та поширення інновацій є спонтанні ринкові процеси.

З позицій активного використання суб'єктами підприємництва нових знань досліджував можливості економічного зростання національних економік інший американський вчений П. Друкер.

У нього національна економіка – це мільйони малих і середніх підприємств очолюваних підприємцями, що діють на свій страх і ризик. Продуктивність діяльності цих підприємств визначається рівнем застосування знань. Знання – це головний предмет і результат праці, а також основний товар на ринку. Відповідно пріоритетного розвитку набувають ті галузі економіки, які спеціалізуються на створенні нових знань як основи новацій. Ця обставина слугує джерелом реструктуризації всієї економіки навколо сфери знань. При цьому визначає розвиток економіки масштаб інтелектуальної власності. Чим більший сегмент ринку належить продуктам інтелектуальної праці тим більший рівень розвитку економіки.

Таким чином, економічне зростання національного господарства будь-якої країни значною мірою залежить, з точки зору Ф.-А. Хайека та П. Друкера, від інноваційної активності підприємницьких структур, від їх прагнень, зусиль і здатності використовувати у своїй діяльності новітні технології, творчо підходити до визначення способів задоволення потреб споживачів, на основі чого вдосконалювати та оновлювати продукцію, отримуючи більші доходи і зміцнюючи свої ринкові позиції.

Практичне застосування вище зазначених концепцій має свої особливості в найбільш технологічно розвинутих країнах.

Так, специфічною особливістю інноваційної моделі функціонування національної економіки США є її тісна орієнтація на саморозвиток господарюючих суб'єктів на основі принципу самовивання в жорсткій конкурентній боротьбі. Ці принципи раціональної

національної політики в умовах ринкової економіки використовуються і інших країнах світу, але лише в США вони набули послідовно імперативного характеру.

На відміну від «американської», інноваційна модель «європейського» типу передбачає набагато вагоміше втручання держави майже в усі такі самі, як у США, інституційні форми високотехнологічного розвитку. У Європі також залучається приватний капітал банків та корпорацій, але велика частина асигнувань надходить безпосередньо з державних і місцевих бюджетів. Така підтримка науково-технічної складової інновацій можлива завдяки закладанню для цього солідних коштів на центральному та регіональному рівнях. Також високий рівень державної опіки науково-технологічною сферою в ЄС забезпечується розвинутою системою її інституційного забезпечення. У Франції, Великобританії, ФРН, з початку 80-х років 20 століття існують спеціальні парламентські комітети з питань досліджень і технологій, приймаються закони про цільове фінансування цієї сфери, включаючи додаткові витрати на здійснення проектів у різного роду інноваційних осередках.

Для Японії як окремого осередку інноваційної діяльності характерний селективний підхід до підтримки і стимулювання окремих галузей та окремих виробництв високотехнологічного характеру. Прийняття в Японії «Закону про тимчасові заходи щодо розвитку машинобудівної промисловості», за яким для цих галузей було передбачено: пільговий режим загального оподаткування та оподаткування необхідного для їх розвитку імпорту, надання кредитів Банком розвитку Японії, введення прискорених норм амортизації, виділення цільовим призначенням валютних коштів тощо. Надалі інноваційна складова стала невід'ємною частиною так званих «базових» (розрахованих на стимулювання пріоритетної динаміки окремих галузей та підгалузей) і «комплексних» (збалансованих у межах національного господарського комплексу) середньострокових планів розвитку країни, інших державних індикативних планів.

Критичне осмислення теоретичних концепцій управління інноваційним розвитком дозволяє вирішити проблему визначення напрямків політики України щодо переходу до широкого та комплексного використання інновацій. Крім цього воно необхідне для розробки адекватного національним умовам механізму регулювання інноваційного процесу, який матиме як спільні, так і специфічні риси порівняно з інституційною складовою інноваційних програм інших країн.

В зазначеній статті набули подальшого осмислення теоретичні підходи інноваційного розвитку національних господарств та їх практичне застосування в господарських системах інших країн.

Бібліографічні посилання

1. Гелбрейт Д. К. Жизнь в наше время: Воспоминания [Текст] / Д. К. Гелбрейт; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1985. – 408 с.

Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке: уч. пос. [Текст] / П. Ф. Друкер; пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 275 с.

Друкер П. Ф. Рынок: как выйти в лидеры. Практика и принципы [Текст] / П. Ф. Друкер. – М.: Прогресс, 1992. – 364 с.

Хміль Ф. І. Основи теорії менеджменту [Текст] / Ф. І. Хміль. – К.: ІСДО, 1995. – 147 с.

надійшла до редколегії 13.01.11

УДК 141.339

Н. В. Щудро

Славянский государственный педагогический университет

ОСОБЕННОСТИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ДРЕВНЕИНДИЙСКОЙ ФИЛОСОФИИ

Розглянуто особливості становлення і виникнення філософської думки у стародавній Індії, її антропологічна спрямованість.

Ключові слова: Упанішади, Веданта, проблема людини, спіритуалізм, релігія.

Рассмотрены особенности становления и возникновения философской мысли в древней Индии, ее антропологическая направленность.

Ключевые слова: Упанишады, Веданта, проблема человека, спиритизм, религия.

The article discusses the peculiarities and development of philosophical thought in ancient India, its anthropological focus.

Keywords: Upanishads, Vedanta, the problem of human being, spiritualism and religion.

В историко-философском наследии человечества, индийская философия, в силу проблем, которые были в центре ее рассмотрения, занимает выдающееся место. Неслучайно, по прошествии более чем две с половиной тысячи лет, интерес к ней не угасает. Это объясняется тем, что с момента ее возникновения в древнеиндийской философии была поставлена проблема человека. Антропологическая направленность древнеиндийской философии во многом объясняется особенностями ее возникновения и развития.

Рассматривая эти особенности, выделим три фактора, оказавшие влияние на становление древнеиндийской философии. К ним относятся – исторический, географический и психологический.

Выдающийся индийский философ С. Радхакришнан в своей знаменитой работе «Индийская философия» отмечал, что «целью стремлений человека должно быть духовное совершенствование». В сфере